

Верховний
Суд

Підходи до оцінки доказів у кримінальному судочинстві. Практика Верховного Суду

Світлана Яковлєва

суддя Верховного Суду у Касаційному
кримінальному суді, доктор філософії у галузі права

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження (показання, речові докази, документи, висновки експертиз) – ст. 84 КПК України

Обсяг доказів, що підлягають дослідженню, та порядок їх дослідження

.

- Обсяг доказів, які будуть досліджуватися, та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду і в разі необхідності можуть бути змінені.
- Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позицій, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 349 КПК).
- Допит обвинуваченого здійснюється обов'язково, крім випадку, якщо він відмовився від давання показань, та випадку, передбаченого статтею 381 КПК.

Правила оцінки доказів

- Жоден доказ не має наперед встановленої сили
 - Тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого
 - Належність, допустимість, достовірність (ст. 85,86 КПК)
 - Достатність та взаємозв'язок
-
- Статтею 91 КПК України передбачено, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні

Оцінка непрямих доказів

Чинний КПК не містить заборони щодо встановлення тих чи інших обставин чи елементів складу злочину на підставі сукупності непрямих доказів, які хоча й безпосередньо не вказують на відповідну обставину чи елемент складу злочину, але підтверджують її поза розумним сумнівом на основі логічного аналізу їх сукупності та взаємозв'язку.

Постанова ККС ВС від 06 квітня 2021 року у справі № 364/439/18 (провадження № 51-1142км19)

Допустимість доказів, зібраних прокурором поза межами строку, визначеного ч. 7 ст. 214 КПК

- Прокурор повинен протягом визначеного законодавцем строку з дня внесення ним відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.
- Невчинення цього обов'язку протягом визначеного законодавцем строку не звільняє прокурора від необхідності його виконання.
- Суд оцінює докази на предмет їх допустимості у разі здійснення прокурором слідчих (розшукових) дій поза межами строку, визначеного ч. 7 ст. 214 КПК, враховуючи обсяг і характер вчинених прокурором дій, прийнятих ним рішень, тривалість такого порушення тощо.
- Порушення строку передачі матеріалів досудового розслідування відповідному органу поза межами строку, визначеного ч. 7 ст. 214 КПК, не тягне автоматичного визнання зібраних прокурором доказів недопустимими.

Постанова об'єднаної палати ККС ВС від 27.10.2025 р. (провадження 51-4146кмо24)

Отримання доказів з іншого кримінального провадження шляхом тимчасового доступу до речей і документів

Речі та документи, отримані у порядку тимчасового доступу, можуть бути використані у кримінальному провадженні як докази, і той факт, що вони отримані на підставі положень КПК, які регламентують здійснення та реалізацію заходів забезпечення кримінального провадження, та не є слідчою дією, не впливає на їх допустимість.

постанова об'єднаної палати ККС ВС від 01.12.2025 р. (провадження 51-714кмо25)

Види істотних порушень прав людини, передбачені ст. 87 КПК

- Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов
- Отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження
- Порушення права особи на захист

Затримання особи

- Стаття 208 КПК не вимагає складання протоколу затримання негайно в ході затримання. Такий протокол має бути складений, як тільки це стане практично можливим. Про наведене свідчить і вказівка в ч. 5 ст. 208 КПК стосовно того, що в протоколі затримання, крім часу складання протоколу, має зазначатися місце, дата і точний час затримання відповідно до положень ст. 209 цього Кодексу.
- Отже, складання протоколу затримання особи дещо пізніше, однак із зазначенням часу її затримання (15.02.2023 о 16:09), повністю узгоджується з вимогами кримінального процесуального закону.

Постанова ККС ВС від 26.09.2024 у справі № 758/3930/23 (провадження № 51-2948км24)

Затримання особи

- Верховний Суд звернув увагу на те, що вилучені під час огляду у готельному номері докази, гроші та інші речі, не можуть вважатися «плодами отруйного дерева» з огляду на те, що не було складено відповідно до положень КПК протокол затримання засудженого. Сам факт відсутності протоколу про затримання особи у матеріалах кримінального провадження жодним чином не свідчить про недопустимість всіх отриманих у подальшому доказів у цьому провадженні або ж про недопустимість слідчих дій.
- Означене порушення прав особи, яке виразилося у нескладанні протоколу про затримання, несвоєчасному складанні протоколу про затримання або ж про затримання особи раніше, ніж це зазначено у протоколі затримання може бути усунуте шляхом констатації судом того часу затримання, коли воно реально відбулося.

Постанова ККС ВС від 09.07.2024 у справі № 678/428/23 (провадження № 51-2629км24)

Процесуальні дії, які потребують попереднього дозволу суду

-
- Проникнення до житла чи іншого володіння особи житла (ст. 233 КПК)
- Огляд (ст. 237 КПК)
- Обшук (ст.234 КПК)

Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов

Докази, отримані під час огляду та обшуку, які були проведені з порушенням правил, передбачених у ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 3 ст. 233 КПК, а також, якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, є недопустимими.

*постанови ВС від 23 травня 2018 року у справі № 159/451/16-к (провадження № 51-1173зпв18);
від 26 березня 2019 року у справі № 752/3929/15-к (провадження № 51-6541км18)*

Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов

У невідкладних випадках слідчий, прокурор до постановлення ухвали слідчого судді має право увійти до житла чи іншого володіння особи. У такому разі прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку (ч. 3 ст.233 КПК).

Звернення до слідчого судді за впливом тривалого строку після вчинення слідчої дії, яка здійснювалась як невідкладна, має наслідком недопустимість доказів отриманих в ході такої слідчої дії

постанова ВС від 26.11. 2019 року у справі № 310/4839/17

Внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР та проведення огляду місця події до внесення таких відомостей до цього реєстру слідчими різних органів поліції не вважається порушенням вимог кримінального процесуального закону

постанова ВС від 26.01.2023 року у справі № 757/3303/15-к

Огляд житла чи іншого володіння особи

Може бути проведено за добровільною згодою особи, яка ним володіє, за умови, що були наявні процесуальні гарантії, які захищали здатність особи висловлювати свою справжню думку при наданні такої згоди

постанова ВС у справі № 671/1486/17 у справі № 740/1347/16

Звернення органу досудового розслідування до слідчого судді за дозволом на проведення огляду житла за наявності згоди особи, яка проживала у цьому житлі на підставі договору оренди, не вимагається КПК

постанова ВС від 20.06.2023 р. у справі № 756/16122/21 (провадження № 51-641 км 23)

Виклик поліції та повідомлення інших осіб про вчинення злочину на території домоволодіння особи свідчить про добровільну згоду на проникнення до домоволодіння та виключає визнання отриманих доказів недопустимими з підстави відсутності такої згоди

постанова ВС від 26.01.2023 у справі № 757/3303/15-к

Якщо на час проникнення органами досудового розслідування до житла особи з метою проведення обшуку в суді не закінчений розгляд клопотання прокурора про надання дозволу на проведення цієї слідчої дії, то проникнення до житла є незаконним, а отримані за результатами цієї слідчої дії докази – недопустимими.

Постанова ККС ВС від 14.03.2024 у справі № 288/1206/16-к (провадження № 51-5281км23)

Особистий обшук особи

Фактичне здійснення особистого обшуку під виглядом огляду місця події становить істотне порушення прав людини і основоположних свобод, що має наслідком недопустимість отриманих доказів

Доказ, формально вилучений під час поверхневого огляду особи і оформлений протоколом огляду місця події, є недопустимим, адже фактично відбулися затримання та обшук

Такий обшук повинен здійснюватися лише на підставі ухвали слідчого судді та після внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань

постанова ВС від 9.05.2023 р. у справі № № 761/11704/18-к

Порядок проведення обшуку

Виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути доручене в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК відповідним оперативним підрозділам (ч. 1 ст. 236 КПК)

Доручення слідчим або прокурором, яким ухвалою слідчого судді надано дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, виконання відповідної ухвали оперативному підрозділу зумовлює визнання недопустимими доказів, отриманих під час такої слідчої дії

Постанова ККС ВС у справі № 466/896/17

Обшук (дотримання процедури розгляду клопотання)

Висновок щодо правозастосування положень п. 4 ч. 3 ст. 87, ч. 4 ст. 234 КПК:

Частина четверта статті 234 КПК визначає, що клопотання про обшук розглядається за участю слідчого або прокурора і у такому разі вимагає здійснення обов'язкового фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час його розгляду слідчим суддею.

Винесення за таких обставин ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання тягне за собою відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК визнання доказів, що були отримані під час виконання такої ухвали, недопустимими.

Постанова об'єднаної палати ККС ВС від 19.01.2026 р. (провадження 51-1139кмо25)

Слідчий експеримент

- Приписи ч. 4 ст. 95 КПК про те, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або які отримано в порядку, передбаченому ст. 225 цього Кодексу, мають застосовуватися лише до відомостей, що відповідають ознакам показань як самотійного процесуального джерела доказів згідно зі ст. 95 КПК.
- Показання необхідно розмежовувати з іншим самотійним процесуальним джерелом доказів протоколом слідчого експерименту.
- Заперечення обвинуваченим у судовому засіданні відомостей, які слідчий, прокурор перевіряв або уточнював за його участю під час слідчого експерименту, не може автоматично свідчити про недопустимість як доказу протоколу слідчого експерименту.
- Проведення слідчого експерименту у формі, що не містить ознак відтворення дій, обстановки, обставин події, проведення дослідів чи випробувань, а посвідчує виключно проголошення підозрюваним зізнання у вчиненні кримінального правопорушення з метою його процесуального закріплення, належить розцінювати як допит, що не має в суді доказового значення з огляду на зміст ч. 4 ст. 95 КПК.

Постанова ОП ККС від 14.09.2020 у справі № 740/3597/17

Показання

- У разі неможливості здійснення безпосереднього допиту свідка в судовому засіданні внаслідок смерті останнього на момент розгляду справи протокол слідчого експерименту з показаннями цього свідка може бути покладено судом в основу вироку

Постанова ККС ВС від 02.03.2023 у справі № 525/1207/20.

- Суд може обґрунтовувати свої висновки показаннями свідка чи потерпілого, яких не було безпосередньо допитано під час судового засідання, лише у разі, коли ці особи були допитані слідчим суддею в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 225 КПК

Постанова ККС ВС від 01.03.2023 у справі № 628/1284/20

Показання, надані в іншому с.з.

Показання потерпілих, надані ними під час минулого судового розгляду, рішення за результатами якого було скасовано, не можуть вважатися недопустимими доказами лише на тій підставі, що неможливо було забезпечити явку таких осіб під час нового судового розгляду

Постанова ККС ВС від 06.01.2025 у справі № 317/3658/20 (провадження № 51-3817км24)

Показання свідка, надані в судовому засіданні до заміни складу суду, можуть бути використані як докази при новому розгляді справи за наявності об'єктивних причин неможливості повторного допиту свідка. Суд має оцінити такі показання з точки зору допустимості, належності та достовірності, враховуючи, у тому числі, наскільки були забезпечені права сторони захисту під час попереднього допиту цього свідка

Постанова ККС ВС від 14.01.2025 у справі № 335/10825/16 (провадження № 51-4643км23)

Особливості використання та оцінки негласних слідчих (розшукових) дій

Результатом НСРД є здобуті докази по суті обвинувачення, що входять в систему доказів і потребують юридичної оцінки поряд з іншими доказами.(ст.256 КПК)

Попередньою оцінкою таких доказів є перевірка законності їх здобуття, що в подальшому може бути визначальним для вирішення питання щодо допустимості доказу (ст.86 КПК).

Предметом перевірки можуть бути додані розсекречені процесуальні рішення, на підставі яких проводилися НСРД та які є доказами допустимості доказів, здобутих у такий спосіб.

Недопустимі докази НСРД

- Відсутній попередній дозвіл суду або порушення суттєвих умов ст. 246 КПК
- Суттєві порушення порядку прийняття рішення слідчим суддею (ст.247,248 КПК)
- Невідповідність рішення слідчого судді вимогам закону (ч. 4 ст.248 КПК)
- Використання інформації НСРД іншого провадження без клопотання прокурора та без рішення слідчого судді (ст.257 КПК)

Негласні слідчі (розшукові) дії

Відсутність ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД унеможливорює використання їх результатів у доказуванні

Постанова ВС у справі № 199/4010/16-к (провадження № 51-3485км19)

Правові позиції Великої Палати Верховного Суду :

від 16 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к (провадження № 13-37кс18);

від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43кс19)

Докази, здобуті у результаті проведення НСД до постановлення ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення такої дії за відсутності обставин, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, є недопустимими

Постанова ВС у справі № 593/1248/16-к

Складання протоколу НСРД поза межами строку, визначеного приписами ч. 3 ст. 252 КПК, не є підставою для визнання такого протоколу недопустимим доказом.

Постанова ОП ККС від 25.09.2023 у справі № 208/2160/18

Контроль за вчиненням злочину

Відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК виключно прокурор приймає рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину.

Рішення про проведення оперативної закупки іншими особами не відповідає вимогам закону й усі докази, здобуті під час проведення НСРД на підставі зазначеного рішення, є недопустимими

Постанова ВС від 26 березня 2019 року у справі № 554/5204/17
(провадження № 51-6569 км18)

Відсутність постанови прокурора про проведення контролю за скоєнням злочину тягне за собою недопустимість як доказів протоколу огляду, помітки та вручення коштів та похідних від нього доказів.

Оцінка доводів про отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження

Висновок суду про допустимість доказу має ґрунтуватись на результатах проведення належної перевірки заяви шляхом офіційного розслідування.

Сторона обвинувачення не може використовувати докази, здобуті за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого, з огляду на право обвинуваченого не свідчити проти себе.

Недозволені методи слідства

- Допустимість як доказів свідчень, здобутих за допомогою катувань із метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні, зводить нанівець саму суть права обвинуваченого не свідчити проти себе та призводить до несправедливості кримінального провадження в цілому, а тому проведення перевірки заяви про застосування недозволених методів шляхом проведення уповноваженим органом офіційного розслідування щодо можливих порушень прав людини, гарантованих статтями 27, 28 Конституції України, є обов'язковим
 - Постанова ККС ВС від 06.03.2024 у справі №379/261/18 (провадження № 51-6068км23)

Провокація злочину

На сьогодні у національному законодавстві України нормативне визначення провокації злочину відсутнє.

Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою її подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем (ч. 3 статті 271 КПК)

Провокація злочину

Наявність ознак провокації, а саме: чи мало місце спонукання працівниками правоохоронного органу особи до вчинення злочину, має наслідком недопустимість доказів, отриманих на підставі проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Постанови ВС року у справі № 748/3070/15-к; у справі № 393/446/14-к

Для висновку про наявність у діях органів досудового розслідування ознак провокації, що має наслідком визнання доказів недопустимими, суд повинен застосувати критерії відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів, вироблені ЄСПЛ

Постанови ВС у справі № 369/418/14-к (провадження № 51-6497км18); у справі № 372/4155/15-к (провадження № 51-941км18); у справі № 200/25054/15 (провадження № № 51-1634км18); у справі № 724/179/17 (провадження № 51-2858км18)

Пасивна поведінка органів досудового розслідування, яка не підбурює особу до вчинення злочину, не може розцінюватись як провокація злочину

- *Постанови ВС у справі № 629/4448/17 (провадження № 51-791км19); у справі № 750/7023/18 (провадження № 51-4690км19); у справі № 161/14703/17 (провадження № 51-7096км18); у справі № 334/4373/16-к (провадження № 51-8747км18); у справі № 334/4373/16-к (провадження № 51-8747км18)*

Пасивна поведінка органів досудового розслідування, яка не підбурює особу до вчинення злочину, не може розцінюватись як провокація злочину

- *Постанови ВС у справі № 629/4448/17 (провадження № 51-791км19); у справі № 750/7023/18 (провадження № 51-4690км19); у справі № 161/14703/17 (провадження № 51-7096км18); у справі № 334/4373/16-к (провадження № 51-8747км18); у справі № 334/4373/16-к (провадження № 51-8747км18)*

Порушення права на захист

Отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права є недопустимим доказом

*Постанова ВС у справі № 135/1530/16-к (провадження № 51-447км17)
Постанова ККС ВС від 18.10.2023 у справі № 722/1818/22*

Використання показань свідка, який у подальшому набув статусу обвинуваченого чи підозрюваного, є порушенням права «на мовчання», а також порушенням права не свідчити проти себе, внаслідок чого такі докази мають бути визнані судом недопустимими

*Постанови ВС у справі № 1004/1464/12 (провадження № 51-466км18);
у справі № 164/1457/16-к (провадження № 51-8008км18);
у справі № 295/13008/15-к (провадження № 51-8420км18);
у справі № 753/20472/15-к (провадження № 51-3908км19);
у справі № 1004/1464/12 (провадження № 51-466км18)*

Верховний
Суд

Дякую за увагу!